

Pelagiuspreek nr. 4

Vooraf een korte beschrijving van het leven van Pelagius. Pelagius was een Britse monnik uit de vierde en vijfde eeuw (ca. 360 - 425) die een streng ascetisch leven leidde. Hij verbleef een tijd lang in Rome en later in Carthago (het huidige Tunis, in Tunesië) en Egypte. Pelagius is vooral bekend geworden doordat zijn opvattingen hevig botsten met die van Augustinus van Hippo, de belangrijkste kerkvader van het Westen. Pelagius geloofde dat ieder mens een vrije wil heeft, dat je er voor kunt kiezen om de weg van Christus te gaan en dat je zo in staat bent om te leven, geheel in overeenstemming met de wil van God. Volgens Pelagius is alles wat God geschapen heeft goed. Dit zagen Augustinus, en met hem de dominante stromingen in die tijd, echter geheel anders. Zij hingen de leer aan van de zogenaamde oer- of erfzonde: na de zonde van Adam in het paradijs was heel de mensheid in het verderf gestort. Vanaf 412 ontstond een hevige strijd tussen Augustinus en Pelagius. Uiteindelijk trekt Pelagius aan het kortste eind en sterft hij in ballingschap rond 425. Causa finita est, constateerde Augustinus in een van zijn preken: 'de kwestie is afgehandeld', maar dat was wat voorbarig. In onze gemeenschap lezen wij de teksten van Pelagius als een veel te late (h)erkenning van zijn denkbeelden. De geschiedenis van de kerk zou anders verlopen zijn wanneer de theologische visie van Pelagius naast die van Augustinus had mogen klinken.

Pelagiuslezing Vrijheid

Door ons de prachtige gave van de vrijheid te verlenen, heeft God ons het vermogen gegeven om zowel voor het goede als voor het kwade te kiezen. We zouden voorwaar niet vrij zijn als God ons deze mogelijkheid niet had gegeven: er is geen sprake van vrijheid wanneer iemand instinctmatig het goede doet zonder er voor te kiezen. In deze zin is het vermogen om kwaad te doen op zichzelf goed; kwade handelingen zijn, zo beschouwd, tekenen van Gods goedheid.

Nu zou je kunnen zeggen dat de wereld een betere plek zou zijn als iedereen altijd het goede en nooit het kwade zou doen. Maar zo'n wereld zou gebrekkig zijn, want het zou een essentieel onderdeel van het goede missen, namelijk: vrijheid. Toen God de wereld schiep, deed Hij dat in alle vrijheid; geen enkele andere kracht dwong Hem ertoe om de wereld te scheppen. Door de mens naar zijn eigen beeld te scheppen, moest Hij ook hen die vrijheid verlenen. Iemand die alleen maar het goede en nooit het kwade zou kunnen doen, zou gebonden zijn. Iemand die zowel voor het goede als voor het kwade kan kiezen, deelt in de vrijheid van God.

Bijbellezing uit Deuteronomium (30, 11-15)

De geboden die ik u vandaag heb gegeven, zijn niet te zwaar voor u en liggen niet buiten uw bereik. Ze zijn niet in de hemel, dus u hoeft niet te zeggen: "Wie stijgt voor ons op naar de hemel om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen?" Ook zijn ze niet aan de overkant van de zee, dus u hoeft niet te zeggen: "Wie steekt de zee voor ons over om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen?" Nee, die geboden zijn heel dicht bij u, in uw mond en in uw hart; u kunt ze volbrengen. Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen leven en dood.

In uw mond en in uw hart

Beste mensen, het is wel spannend om de woorden van Pelagius over vrijheid (voor) te lezen. Vooral wanneer hij schrijft: 'In deze zin is het vermogen om kwaad te doen op zichzelf goed; kwade handelingen zijn, zo beschouwd, tekenen van Gods goedheid.' Het is hier, zoals altijd, essentieel om goed te lezen en te luisteren. Al heel snel kunnen de woorden 'in deze zin' en 'zo beschouwd' worden vergeten of verkeerd gelezen worden. Want voor je het weet wordt ervan gemaakt dat 'kwaad doen goed is' en dat 'kwade handelingen tekenen zijn van Gods goedheid'. Maar dat is totaal niet wat Pelagius bedoelde.

1.

Maar eerst moeten we bij het begin beginnen. Pelagius kreeg een schriftelijk verzoek van een rijke en machtige Romeinse familie om hun dochter Demetrias, die de keuze had gemaakt om als zuster in te treden in een klooster, bij te staan in haar geestelijke vorming. Door deze stap nam Demetrias afstand van haar rijke achtergrond, haar bezit en luxe leven. Pelagius schrijft haar een uitgebreide geloofscatechese in de vorm van een brief. Hij prijst haar moedige keuze en geeft zijn visie op geloof en kerk. Maar hij deelt vooral zijn wijsheid met haar zodat zij leert de juiste keuzes te maken, zodat ze kan groeien in geloof en mens-zijn.

Hij begint zijn catechese niet bij de zonde. Niet met: 'Wij zijn zondige mensen die tot geen goede daden in staat zijn. Geneigd tot alle kwaad etc., u weet wel...'. Integendeel, hij begint bij goedheid en dankbaarheid. Hij wijst Demetrias allereerst op de goedheid van de schepping. En zie, het was goed! God heeft zijn goedheid in de schepping 'ingeprint' als met een 3D printer. Pelagius schrijft aan Demetrias: 'Jij bent geschapen naar Gods beeld en gelijkenis. Gods goedheid zit in jou!'. Dat was voor hem geen theorie. Nee, het was een oproep aan haar om die goedheid van God te weerspiegelen, te vertolken in haar leven.

Een belangrijk kenmerk van het 'op God lijken' is vrijheid. Pelagius schrijft direct aan het begin van de brief: *'Door ons de prachtige gave van de vrijheid te verlenen, heeft God ons het vermogen gegeven om zowel voor het goede als voor het kwade te kiezen.'* Die keuzevrijheid is fundamenteel voor Pelagius. Als we instinctmatig handelen, of het nu goed of kwaad is, dan kunnen we er niets aan doen. Als we niet vrij zijn om te kiezen, dan hoeven we ons best ook niet te doen. *'In die zin' en 'zo beschouwd'* is het goed dat we kwade handelingen kunnen doen. Anders waren we niet vrij. Pelagius maakt zich heel boos op degenen die beweren dat wij maar mensen zijn, dat we zondig zijn, dat we het echt niet kunnen helpen. Dat is een dubbele belediging van God, zegt hij. Alsof God de schepping niet goed genoeg gemaakt heeft! En alsof God niet zou weten wat hij van ons kan vragen in de geboden die hij ons heeft gegeven. Pelagius geeft voorbeelden van rechtvaardige mensen uit de Bijbel die de juiste keuzes maakten: Abel, Henoeh, Noach en Abraham bijvoorbeeld. En toen de mensen toch voor het kwaad kozen, gaf God de geboden om het rechte pad te kunnen houden.

Pelagius citeert de tekst uit Deuteronomium die wij vandaag ook gelezen hebben. Kies het leven! Roep niet dat je het niet kunt of dat je een zondig mens bent. Of dat je ze van ver zou moeten halen, uit de hemel of aan de overkant van de zee. Nee, die geboden zijn heel dicht bij u, **in uw mond en in uw hart**; u kunt ze volbrengen. *Het gaat om de keuze die je maakt.* En toen dat (de geboden) nog niet genoeg was, stuurde God zijn zoon Jezus als volkomen beeld en gelijkenis van zichzelf. Zoals Johannes schrijft in zijn evangelie: 'Niemand heeft ooit

God heeft gezien. Als je wilt weten wie God is, kijk dan naar Jezus. Hem kun je navolgen, hij is een lichtend voorbeeld. *Het gaat dus om de keuzes die je maakt.*

En daar kwam Pelagius in conflict met de grote Augustinus, die zijn theologisch ontwerp gebouwd had op de leer van de zondigheid van de mens. Pelagius wijst Demetrias op de goedheid van God, het schone in de schepping en het goede in de mens. Hij instrueert haar om meer en meer te kiezen voor goedheid en daarmee te groeien in de richting van Christus, om te worden als Christus.

2.

Deze brief stamt uit het begin van de 5^e eeuw. Pelagius zag dat kerk grote aanhang en veel macht kreeg. Hij zag de spiritualiteit van het 'op God lijken' en die van het navolgen van Christus verwateren. Hij vreesde voor een kerk die al te gemakkelijk werd. De leer van de menselijke zondigheid kwam daar goed bij van pas: 'Wij zijn geschapen als zondige mensen, wij kunnen het goede niet doen en wij zijn afhankelijk van Gods vergeving.' Op die manier konden de mensen vrolijk doorleven met hun zondige gedrag van geweld en onrecht. Dat was Pelagius een doorn in het oog. Hij vond dat 'goedkope genade' zoals Dietrich Bonhoeffer dat, veel later, benoemde in zijn boek *Navolging*. Ik heb een dergelijke christelijk vergevingsmechanisme wel eens de witwaspraktijk van het Christendom genoemd. Zoals Pelagius schreef aan Demetrias, zo leerde hij de mensen om de juiste keuzes te maken, om te groeien in geloof en mens-zijn. Voor hem waren dat geen onmogelijkheden: het is heel dicht bij je, in je mond en in je hart. Je kunt ze volbrengen. Je kunt het!

Beste mensen, wij leven in een heel andere tijd en context. In Pelagius' tijd was de kerk in opkomst, bij ons is de kerk niet meer groot en machtig. In Pelagius' tijd van de ondergang van de Romeinse Rijk was er veel oorlog en onzekerheid over de toekomst. Dat herkennen wij in onze tijd heel goed. En in onze kloostergemeenschap herkennen wij denk ik ook heel goed de theologische insteek van Pelagius. Wij spreken immers eerder over erfzegen dan over erfzonde. Wij beginnen de dag met dankbaarheid over Gods goedheid en de goede schepping. En op Klooster Westerhûs besluiten we elke dag met dank: 'Voor het wonder van de schepping; voor de veelheid van de volkeren en de mensen; voor de vreugde om ons heen en voor de adem in ons leven. Zonder ijdel te zijn, proberen we beeldrager van God te zijn. Proberen we ons bewust te zijn dat we geschapen zijn naar Gods beeld en gelijkenis. En wij niet alleen, maar alle mensen! We proberen bewust, wederom in alle bescheidenheid en nederigheid, om Jezus na te volgen. We proberen een gemeenschap te vormen waarin liefde ons enige wapen is. Waar zonder oordeel ruimte voorhanden is om te oefenen, te veranderen, te transformeren, te groeien in geloof en in mens-zijn. Of anders gezegd, we dragen de woorden van God in onze mond en in ons hart. Elke dag opnieuw.

3.

Nog een laatste punt. Het is geweldig dat wij de vrijheid hebben om te kiezen. Pelagius schrijft aan Demetrias: 'Als we instinctmatig het goede (of het kwade) zouden doen, dan is er geen sprake van vrijheid.' Ons mens-zijn wordt nu eenmaal gekenmerkt door het maken van keuzes. We zien dat veel mensen kiezen voor het kwade: voor geld en geweld, voor onverschilligheid en eigenbelang. Dat was zo in Pelagius' tijd en in onze tijd net zo. Ik denk wel eens: het lijkt helemaal geen keuze meer. We lijken gewoon te worden: geld en geweld, hardheid en eigenbelang. Het lijkt bij de wereldleiders wel alsof ze instinctmatig voor het

kwade kiezen, voor geweld en macht kiezen. Maar pas op, het is geen instinct maar het is aangeleerd gedrag. Ze dragen de verkeerde woorden in hun mond en in hun hart. 'Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen leven en dood.'

Daarom is het zo belangrijk dat er gemeenschappen zijn die laten zien en horen dat het anders kan. Dat je andere woorden en waarden in je mond en in je hart kunt dragen. Daar ligt de grote betekenis van de kerk! En niet alleen van kerken, maar ook van synagoges, moskeeën, tempels, godshuizen en huizen waar mensen op andere gronden samenkomen. Dat zijn allemaal oefenplekken van Gods goedheid. Misschien moet ik zeggen: dat kunnen allemaal oefenplekken van Gods goedheid zijn.

Het is mijn eigen verlangen, en wie weet spreek ik ook voor jullie, dat ik steeds meer de woorden van God in mijn mond en in mijn hart draag. Zelfs zo, dat ik niet eens meer hoeft te kiezen. Niet om instinctmatig te leven, maar wel om zo te leven dat ik als vanzelf, op intuïtie, op gegroeide wijsheid, weet wat ik wel en niet moet doen. Het lijkt misschien pretentieus, maar volgens mij is dat proces al lang gaande. Bij ons allemaal!

Want we hebben immers al zoveel keuzes gemaakt. En op grond van die keuzes leven en groeien we verder. Henri Nouwen schrijft in een van de teksten die we vorig jaar lazen in de middagvieringen: 'Een keuze maken voor het goede gaat nooit zonder inspanning. Maar iedere keuze maakt de volgende wat lichter, wat minder bewust.' En uiteindelijk gaat het vanzelf, leven we de woorden die in onze mond liggen, die we in ons hart dragen. Worden we uit één stuk, authentiek. Beeldragers van God, navolgers van Jezus. Moge het zo zijn, amen.

*ds. Hinne Wagenaar
Klooster Westerhûs, 18 oktober 2026*